

Redactioneel

Criminaliteit, vooral de vraag naar de 'juiste' verhouding tussen misdaad en straf, is een belangrijk onderwerp van gesprek en van het huidige overheidsbeleid. In opiniepeilingen komt 'zinloos geweld' als grootste zorg van de Nederlandse burgers naar voren; een zorg die gepaard gaat met een toenemende behoefte aan veiligheid. Anders dan het Sociaal en Cultureel Planbureau vijftienvier jaar geleden voorspelde, is er geen sprake geweest van afname van het aantal gewelds- en zedendelicten. Deze ontwikkeling is overigens moeilijk meetbaar, omdat er veel meer aangifte wordt gedaan dan vroeger, niet in de laatste plaats van delicten als verkrachting.¹ De media hebben de aandacht voor geweld doen toenemen, al dan niet door sensatie belust. De grotere aandacht voor de slachtoffers van geweld voedt een morele verontwaardiging die onder andere tot uitdrukking komt in rituele marsen van collectieve rouw en de roep om zwaardere straffen.

Hedendaagse criminaliteit varieert van georganiseerde misdaad, zoals drugs-, wapen- en mensenhandel tot voetbalvandalisme, gewelddadigheden in achterstandsbuurten en in het uitgaansleven. In de criminologische literatuur worden diverse oorzaken genoemd: internationalisering, individualisering, het gebrek aan de overdracht van waarden in opvoeding en onderwijs, het ontstaan van een multi-etnische samenleving enzovoort. Volgens Marx krijgt iedere samenleving de misdaad die zij verdient, of beter gezegd, de perceptie van misdaad die zij verdient. En dus zitten wij opgescheept met zoiets als 'zinloos geweld'. De filosoof Žižek heeft de hypothese geopperd dat irrationele gewelddadigheden misschien wel een gevolg zijn van een subtiele, uitsluitende tolerantie. Door tal van sociale maatregelen kunnen de zwakkeren zich niet werkelijk verheffen tot politiek subject.

Het themagedeelte van deze Krisis is – onder de noemer van 'schuld en boete' – een bijdrage aan de reflectie op verschillende facetten van misdaad en straf in de hedendaagse cultuur. Zo bestaat er een groot verschil tussen oude, afschrikwekkende gevangenissen in de binnensteden en de eigentijdse gevangenisarchitectuur. In hoeverre kan dit verschil worden begrepen als teken van de behoefte aan geborgenheid of als teken van angst voor het bedreigende, het andere of het vreemde? Deze vraag staat centraal in het openingsartikel van Lynsey Dubbeld.

Waar het begrippenpaar schuld en boete verwijst naar het morele vertoog, verwijst misdaad en straf naar het juridische vertoog. Beide vertogen – in hun onderlinge samenhang en in hun verschil – spelen in het themagedeelte een rol. Gijs van

Oenen beschrijft in het tweede artikel de veranderingen in de opvattingen over rechtshandhaving. Was in de jaren zeventig rechtshandhaving primair gericht op preventie en zachte maatregelen aan de voorkant als sociaal werk en geestelijke gezondheidszorg, in de jaren tachtig worden de zachte maatregelen verzakelijkt en verschuift het accent naar het hardere strafrechtelijk optreden tegen individuen die hun marktconforme verantwoordelijkheid niet aan kunnen. In de jaren negentig wordt vervolgens zowel collectieve solidariteit als individuele verantwoordelijkheid opgeslokt door het strategische netwerkdenken. In zijn analyse laat Van Oenen zien dat het beleid rondom rechtshandhaving niet zozeer wordt bepaald door een criminele werkelijkheid, als wel door ideologische uitgangspunten: rechtshandhaving is primair gericht op het rechtsgevoel en het gevoel van veiligheid van de burgers.

Jeugdcriminaliteit is een van de belangrijkste strafrechtelijke problemen en de bestrijding hiervan wordt veelal gezien als preventie van zwaardere criminaliteit. Ido Weyers stelt zich in zijn bijdrage de vraag in hoevere en onder welke voorwaarden een beroep op gevoelens van schaamte en schuld een zinvolle rol kunnen spelen in het jeugdstrafrecht. Hiertoe treedt hij in een zeer kritische discussie met de verdedigers van de benadering die bekend staat onder de naam *reintegrative shaming*. Deze internationaal toegepaste benadering van (zinloos) geweld, gaat uit van de gedachte dat het actief beschamen van jeugdige daders een effectief middel is in criminaliteitsbestrijding. Tegenover het contextloze instrumentalisme van deze benadering verdedigt Weijers een zorgethische invulling van een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht. Geweld onder jongeren en wapenbezit spelen ook een grote rol in discussies over de Amerikaanse cultuur. Hoe zinloos is het zinloze geweld hier? Irene Klaver laat vanuit Amerika op impressionistische wijze zien hoe geweld en uitsluiting uit de gemeenschap met elkaar samenhangen.

Van een geheel andere orde is het grootschalige politieke onrecht en geweld zoals dat heeft plaatsgehad onder het apartheidsbewind in Zuid-Afrika, en recenter in het voormalige Joegoslavië en in Ruanda. Daarover gaan de laatste twee bijdragen van het themagedeelte. Aan de hand van een aantal recente publicaties gaat Ido de Haan in op de vraag naar het succes en de beperkingen van internationale gerechts-hoven om misdaden tegen de menselijkheid te berechten. Kan het internationale recht ook bijdragen aan de genoegdoening van wraakgevoelens van slachtoffers en een verzoening bewerkstelligen tussen voormalige vijanden opdat er een nieuwe politieke stabiliteit mogelijk wordt? Dit laatste kan wellicht beter worden gerealiseerd via waarheidscommissies, die niet gericht zijn op veroordelingen maar op verhalen over de toedracht van het geweld en over de ervaringen van betrokkenen in de poging om te komen tot een gemeenschappelijk verhaal of een gemeenschappelijke waarheid. Omdat er altijd een spanning blijft bestaan tussen waarheid en verzoening kiest De Haan voor de praktijk van het strafrecht. In zijn recente roman *Disgrace* buigt ook de Zuid-Afrikaanse auteur Coetzee zich over de spanningsverhouding tussen waarheid en verzoening. In een persoonlijke impressie laat Rosemarie Buikema zien dat dit tot een meedogenloos literair meesterwerk heeft geleid.

Tot zover het themadeel. In een interview licht Alessandro Ferrara zijn psychoanalytisch ingevulde notie van authenticiteit toe, en zet hij uiteen waarom zijn idee van authentiek leven normatief is, maar daarmee nog niet essentialistisch. Onderkennend dat er nog andere morele beoordelingscriteria nodig zijn, betoogt Ferrara dat dergelijke kritische criteria evenwel niet buiten het concept van authenticiteit hoeven te worden gezocht, in autonomie bij voorbeeld, en legt hij uit waarom de notie van reflectieve authenticiteit vorm kan geven aan een kritisch project.

In het artikel *Moderniteit als ontheemding van Hilde Heynen* wordt de rol van Heideggers notie van authenticiteit belicht voor de schijnbaar onoplosbare tegenstelling tussen de moderne conditie en het wonen. Heynen laat zien hoe Benjamin, Adorno en poststructuralisten als Lacoue-Labarthe, Derrida en Lyotard de notie van 'mimesis' inzetten, opdat wonen niet langer verschijnt als de antithese van moderniteit.

Aansluitend bij het themagedeelte is in dit nummer de recensie van Yasco Horsman opgenomen over een boek van de Italiaanse filosoof Giorgio Agamben, waarin de 'schandalige' stelling wordt verdedigd dat de concentratiekampen het paradigmatische voorbeeld van de moderne biopolitieke machtsuitoefening is. Tot slot een dubbelrecensie over de boeken van de Amsterdamse politicologen Akkerman en Fennema over de geschiedenis en grondslagen van de moderne democratie. Duyvendak en Westerman analyseren de wijze waarop de verhouding tussen moderniteit en geschiedschrijving hierin gestalte krijgt.

Noot

1. Onder invloed van het feminisme is er politieke strijd gevoerd over de herdefiniëring van verkrachting in het strafrecht.

Literatuur

- Boutellier, H. Veiligheid kan niet alleen met strafrecht worden afgedwongen. *NRC Handelsblad* 11 januari 2000.
- Zeegers, N. (1999) *Dwang en vrijwilligheid in heteroseksuele relaties. De politieke strijd over verkrachting in het strafrecht 1975-1995*. Thesis.
- Zizek, S. (1998) *Pleidooi voor intolerantie*. Meppel/Amsterdam, Boom.